

De Ouderdom van de Stad Brugge

Terwijl men het bestaan van de in 892 door de Annalen van de Sint-Vaastabdij genoemde burcht van Brugge tot omstreeks 879 kan terugvoeren ¹, dagtekende de oudst bekende bron die gewaagt van Brugge als *portus* tot nu toe slechts van circa 1010 ². Wel laat men die handelsnederzetting tot in de 10e eeuw — althans het einde daarvan — opklimmen, maar daarvoor kan men zich alleen beroepen op bewijzen die uit logische redeneringen geredelijk zijn af te leiden ³.

In een voor kort op initiatief van de heer Gysseling leesbaar gemaakte passage van het zgn. « tiende-eeuwse fragment van het *Liber traditionum sancti Petri Blandiniensis* », menen wij de oudste vermelding te hebben gevonden van Brugge als handelsnederzetting. In dat Fragment treft men de lijst aan van cijnsplichtige laten van de Gentse Sint-Pietersabdij ⁴, waarbij telkens het bedrag staat aangete-

(1) F. L. GANSHOF, *Iets over Brugge gedurende de preconstitueeete periode van haar geschiedenis*, in *Nederlandsche Historiebladen*, deel I, Antwerpen 1938, blz. 281. — J. DHONDT, *Het ontstaan van het vorstendom Vlaanderen*, in *Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*, deel XXI (1942), blz. 78 n. veronderstelt het bestaan van een burcht vóór 879, die echter vermoedelijk door de Noormannen werd vernield en de voorloper was van een tweede burcht opgetrokken door Boudewijn II.

Bronnen: *Annales Vedastini*, uitg. B. DE SIMSON, in *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannover-Leipzig. 1909, blz. 72 (892); W. WATTENBACH, *Reliquien in Gent*, in *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*, deel VIII (1883), blz. 374.

(2) *Translatio prima sancti Bavonis*, uitg. O. HOLDER-EGGER, in M.G., SS. XV², blz. 597: *in portu scilicet Bruggensi*. De bewijskracht van de argumenten van H. Sproemberg om uit muntopchriften het bestaan van een « portus » Brugge op het einde van de negende eeuw af te leiden (*Die Entstehung der Grafschaft Flandern*, Tl. I: *Die ursprüngliche Grafschaft Flandern (864-892)*, in *Historische Studien*, afl. 282, Berlijn 1935, blz. 37) werd door de kritiek van Prof. Ganshof aanmerkelijk verzwakt (*Les origines du comté de Flandre, à propos d'un livre récent*, in *Belgisch Tijdschrift voor Philologie en Geschiedenis*, dl. XVI (1937), blz. 380).

(3) F. L. GANSHOF, *Iets over Brugge...*, blz. 282.

(4) De leesbare gedeelten waren reeds uitgegeven door A. FAYEN, *Liber Traditionum sancti Petri Blandiniensis*, in het Oorkondenboek van de stad Gent, o.l.v. V. VAN DER HAEGHEN en H. PIRENNE uitgegeven, Gent 1906, blz. 127-128. Een volledige uitgave werd nu bezorgd door M. GYSSELING en A. C. F. KOCH, *Het fragment van het tiende-eeuwse Liber Traditionum van de Gentse Sint-Pietersabdij, in de Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, dl. CXIII (1948), blz. 253-312.

kend dat eenieder aan de abdij op Sint-Maartensdag verschuldigd was, alsmede de plaats waar hij verblijf hield. Wij lichten er de volgende zinsnede uit : **Ubilin denarios IIII (solvat) et tres sorores eius similiter. In Brutgis vico manet.**

Brugge heet hier dus vicus en ook uit het verband blijkt zonder meer dat dit als synoniem geldt van portus. Alle plaatsen — het zijn er drie en twintig — heten er villa, behalve twee : Antwerpen en Brugge. De eerstbedoelde zijn heden nog alle dorpen.

Van groot belang is natuurlijk de datering van die lijst, die zelf geen jaartal draagt. Zij is in het Fragment opgenomen door dezelfde hand die de overige gedeelten daarvan heeft geschreven. Verschillende dateringen heeft men aan het Fragment gegeven, waarvan men alleen het jaartal behoeft te onthouden door de heer Sabbe in 1937 voorgesteld. In een scherpzinnig betoog bracht hij het Fragment thuis in het jaar 941⁶. Misschien heeft het zijn nut daaraan toe te voegen dat wij persoonlijk, bij de bestudering van verschillende groepen van historische bronnen uit de Sint-Pietersabdij, nooit de geringste aanleiding hebben gevonden om de conclusies van deze geleerde in twijfel te trekken.

Volgens Dr Sabbe is het Fragment een haastig bijeengeraapt dossier dat moest dienen om de toenmalige graaf van Vlaanderen, Arnulf I, te helpen bij het aanduiden van de goederen die door zijn voorganger(s) eertijds van de abdij waren geroofd en die nu in aanmerking kwamen om te worden gerestitueerd. Haastig en niet al te zorgvuldig is de scribent geweest. Hij heeft uit oudere documenten het hoognodige bijeengegaard.

(6) E. SABBE, *Etude critique sur le diplôme d'Arnoul 1er, comte de Flandre, pour l'abbaye de Saint-Pierre de Gand (941, juillet 8)*, in *Etudes d'histoire dédiées à la mémoire de Henri Pirenne*, Brussel 1937, blz. 319. Vroegere dateringspogingen kan men vinden bij H. PIRENNE, *Note sur un manuscrit de l'abbaye de Saint-Pierre de Gand*, in *Compte rendu de la Commission royale d'Histoire*, 5e reeks, dl. V (1895), blz. 128; bij A. FAYEN, *op. cit.*, blz. VII, en bij PH. GRIERSON, *The early abbots of St Peters of Ghent*, in *Revue bénédictine*, dl. XLVIII (1936), blz. 133.

Het ligt geheel in de rede het bestaan van een ouder origineel van deze lijst te aanvaarden. De scribent schreef, of liever vond namelijk bij het opnemen van de lijst in het Fragment achter nagenoeg de helft der namen de hoofdletter M. Dit kan bezwaarlijk iets anders beduiden dan dat op een niet nader te bepalen tijdstip in of vóór 941 reeds de helft van de opgesomde laten gestorven (*mortuus* enz.) was. Laten wij een oogenblik veronderstellen dat de samensteller van het Fragment zich de moeite zou hebben getroost om zelf een lijst aan te leggen van een aantal horigen op wie de hoofdcijns verhaalbaar was. Dan rijzen er twee moeilijkheden. De haast waarmee het Fragment is samengesteld en de niet overdreven waarde die men aan die lijst hechtte, gezien haar plaats in dat Fragment ⁷, wijzen niet op een speciaal daartoe ingesteld onderzoek, dat, naar wij verder beter zullen begrijpen, omvangrijk genoeg zou zijn. Ook had de scribent dan, in plaats van de inmiddels overleden laten, veel gemakkelijker en ook veel beter de afstammelingen kunnen opsommen die tot het opbrengen van de jaarlijkse cijns verplicht waren. De in het Fragment bewaarde lijst had in 941 eerder historische dan actuele waarde. Rekening houdend met het aantal overledenen in of vóór dat jaar, moet men het aanleggen van de originele lijst op zijn laatst in het eerste kwartaal van de tiende, zelfs misschien nog op het einde van de negende eeuw plaatsen ⁸.

Er is trouwens nog meer dat in die richting wijst en daarmee zullen wij trachten de oogmerken, die hebben geleid tot het samenstellen van dit lijstje en tot het copiëren ervan in het Fragment, op te sporen. Want wat is het doel

(7) De lijst is samengedrongen in de laatste kolom van het laatst bewaarde blad. Daarachter kwam vroeger nog één blad, waarvan de evenwæle inhoud niet bekend doch ook niet essentieel kan zijn geweest (M. GYSSELING en A. C. F. KOCH, *op cit.*, blz. 254). De scribent had minstens de moeite kunnen nemen om de eigenlijke betekenis van de lijst even nader aan te duiden. Men lette ook op een spelfout als *manenent* en op andere onzorgvuldigheden.

(8) Dus omstreeks 900. Wij gaan hier in de datering dus iets verder dan wij dat deden in ons commentaar bij de uitgave van het Fragment.

geweest van deze reeks namen die zeker maar een klein deel vertegenwoordigde van die van geheel de **familia** van de abdij ⁹?

En dan verwondert het ons eerst dat de hier opgesomde leden van de **familia** van Sint-Pieter meestal in dorpen of handelsnederzettingen wonen waar wij hoegenaamd geen bezittingen van die abdij kennen ¹⁰.

Laat ons, om dit te kunnen uitleggen, denken aan de toestanden veroorzaakt door de invallen der Noormannen. In de Winter van 879 op 880 namen zij Gent als uitgangspunt voor hun plundertochten ¹¹. Vooral het Schelde- en Leiebekken, waar de Sint-Pietersabdij een groot deel van haar domeinen en horigen bezat, moest het ontgelden. De **clerici** van Blandinium namen de vlucht, en wij kunnen ons eenvoudig niet voorstellen dat zij bij hun terugkeer, jaren later, hun **familia** nog intact vonden. Velen zullen wellicht zijn teruggekeerd, maar er waren er ook die hun woning vernield wisten en die elders een onderdak hadden gevonden of die om een andere reden waren weggebleven.

De aanvang van de terugkeer der **clerici** moet omstreeks 885 worden gesteld ¹². De lekeabt was hen waarschijnlijk

(9) De lijst bevat de namen van 42 horigen met of zonder familieleden.

(10) Maalte was een bezitting van de abdij. Zij was het echter vóór 941 kwijtgeraakt, daar het toen door de graaf werd teruggegeven met een groot deel van de andere domeinen tussen Leie en Schelde (G. DES MAREZ, *Notice sur un diplôme d'Arnulf le Vieux, comte de Flandre*, in *Compte rendu de la Commission royale d'Histoire*, 5e reeks, dl. VI (1896), blz. 245-246).

(11) *Annales Blandinienses*, uitg. PH. GRIERSON, *Les annales de Saint-Pierre de Gand et de Saint-Amand*, in *Recueil de Textes pour servir à l'Étude de l'Histoire de Belgique* (Publication de la Commission royale d'Histoire), Brussel 1937, blz. 14, en *Annales Vedastini*, e.d. cit., blz. 46. Zie nog F. BLOCKMANS, *De twee opeenvolgende Gentsche « portus »*, in *Handelingen van de «Société d'Emulation» te Brugge*, dl. LXXXII (1939), blz. 70.

(12) De *datum ante quem* van de terugkeer van de **clerici** zou volgens F. BLOCKMANS, *Het Gentsche stadspatriciaat tot omstreeks 1302*, in *Werken uitgegeven door de Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren van de Rijksuniversiteit te Gent*, 85e afl., Antwerpen's Gravenhage 1938, blz. 105, n. 5, circa 892 liggen, omdat in dat jaar wederom een schenking wordt verricht ten behoeve van de abdij. Elders (*Wanneer kwam het vorstendom Vlaanderen tot stand*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe reeks, dl. III (1948), blz. 139), menen wij te hebben bewezen dat deze oorkonde, waarvan wij de notitia bewaard hebben in het reeds meermalen genoemde Fragment (ed. cit., blz. 292, n° 33) in 886 moet worden gesteld.

voor geweest en had een groot gedeelte van de domeinen tot zich getrokken ¹³. Langzaam kwamen er berichten binnen over de abdijsenoten, de domeinen en de gevluchte laten. De lijst die van deze laatsten werd samengesteld zal dus in haar huidige vorm, maar zonder de daarbij gevoegde overlijdensmeldingen, misschien nog uit het einde van de negende eeuw stammen. Dit klopt dus volkomen met de vorige berekening.

Daar evenwel de *clerici* waarschijnlijk moeilijk de hoofdcijns van die lieden van hun *familia* konden krijgen, werd, om de steun te verwerven van de machtige Arnulf, deze lijst overgeschreven in het dossier dat wij als Fragment bewaard hebben ¹⁴.

Mogen wij dan Brugge als « agglomeratie waarvan de inwoners een andere economische bedrijvigheid uitoefenden en een andere maatschappelijke rol speelden dan de inwoners van de omgeving, dan de plattelandsbevolking, die essentieel van landbouw en veeteelt leefde » ¹⁵, mogen wij die stad Brugge een nog hogere ouderdom toekennen? Mogelijk heeft er daar — ook al wegens de betekenis van het woord Brugge ¹⁶ — reeds vroeger in de negende eeuw een embryo bestaan van een *vicus* Brugge, maar met absolute zekerheid kan men het bestaan van een nieuw « *portus* » Brugge slechts veronderstellen kort na het wegebben van de Noormannen.

De pas ontdekte vermelding van de stad Brugge, die dus meteen de oudste bleek te zijn, krijgt nog reliëf als

(13) Wij kennen de naam van de toenmalige abt van Blandinium slechts in de afkorting *Rod.* (Zie hierover ons in de vorige noot geciteerde artikel, blz. 141, n. 1).

(14) Men begrijpt dus hoeveel tijd het de samensteller van het Fragment zou hebben gekost om die lijst zelf aan te leggen of te laten aanleggen. Ook de manier van opsommen der horigen begrijpt men dan beter. Zij worden niet, zoals gewoonlijk, gegroepeerd volgens domeinen. Het werkwoord *manere*, dat er voortdurend gebruikt wordt, is ook typisch in de betekenis van (momenteel) verblijf houden.

(15) F. L. GANSHOF, *Iets over Brugge...*, blz. 282.

(16) *Ibidem*, en op philologische gronden M. GYSSELING, *Etymologie van Brugge*, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, dl. XVIII (1944), blz. 78 (« landingskaai, brug »).

men haar wijdere betekenis voor de economische geschiedenis en zelfs voor de cultuurgeschiedenis even nagaat.

De Noormannen moeten gedurende een goed deel van de bange tachtiger jaren van de negende eeuw alle economisch leven aan de Vlaamse kust hebben lam gelegd of vernietigd ¹⁷. Over de brede stroommondingen konden zij gemakkelijk de steven wenden naar het hart van de « Vlaamse » vlakte waar de abdijen en de belangrijkste centra juist verspreid lagen langs de rivieren ¹⁸. En alhoewel er na de ramp aan het meereindeel der bevolking niets in de weg stond om de oude vormen te herstellen, zullen er toch wel lieden zijn geweest die zich losgeslagen voelden uit het maatschappelijk verband, zoals die Ubilin, die met zijn drie zusters het abdijsdomein had verlaten om in de schaduw en in de schutse van het grafelijk *castrum* de nieuwe handelsplaats Brugge te helpen opbouwen.

Daar het geen toeval kan zijn dat in datzelfde lijstje, dat ons bezighield, een lotgenoot van Ubilin, Gontso, naar de door de Vikings verwoeste *vicus* Antwerpen was uitgeweken, kan men aan dit alles de trouwens toch wel logische slotsom vastknopen dat de invallen der Noormannen in deze streken indirect moeten hebben bijgedragen tot de opkomst van de steden die, de één na de ander, tot zulk een bloei zouden komen.

A. C. F. KOCH.

(17) Ook de Brugse burcht en dus ook een eventuele oudere *portus* werden vermoedelijk vernield (cf. supra).

(18) Een suggestief hoewel wat te scherp getrokken beeld van de verdeling van de bevolkingscentra in het vorstendom Vlaanderen in de tiende en elfde eeuw vindt men bij J. DHONDT, *Développement urbain et initiative comtale en Flandre au XIe siècle*, in *Revue du Nord*, XXX (1948), blz. 133-156.